

STÁTNÍ ARCHIVNÍ ŠKOLA A JEJÍ UČITELÉ¹

MARIE BLÁHOVÁ

Dne 2. září 1919 podepsal ministr školství a národní osvěty Republiky československé Gustav Habrman návrh na zřízení archivní školy. Po jeho následném publikování ve Věstníku Ministerstva školství a po vyslovení souhlasu Ministerstva financí 18. září 1919 byla definitivně zřízena odborná škola pro československé archiváře,² instituce „podřízená přímo ministerstvu školství a národní osvěty, za účelem především poskytnout odborné i praktické vzdělání těm, kdož se chtějí věnovat službě archivní, nebo pěstovat zvláště pomocné vědy historické a prohlubovat studium dějzpytu vůbec“,³ tedy školy, která měla připravovat kvalifikované odborníky pro práci v archivech.

Zřízení archivní školy představuje zásadní mezník ve vývoji českého archivnictví. Nelze se proto divit, že vzniku a vývoji této instituce byla nejen ze strany archivářů poskytována náležitá pozornost. Mimořádně kvalitní práci věnoval jejím dějinám přední znalec dějin českého archivnictví, archivář postupně Ústředního archivu ministerstva vnitra, Státního ústředního a Národního archivu,⁴ a také absolvent Státní archivní školy, Josef Kollmann. Využil přitom všechny dostupné prameny a interpretoval je v souvislosti s postavením a vývojem archivnictví i odborného školství v Československé republice.⁵ Po vydání této studie je obtížné přinést k tématu něco nového, na druhé straně nelze připomínat výročí instituce, aniž by byly vzpomenuty její osudy. Nezbyvá, než se s touto skutečností vyrovnat, aniž by bylo možno konkurovat Josefu Kollmannovi.

Od 18. století začali představitelé habsburské monarchie uznávat význam archivů a některé nově organizované archivy spravovali schopní odborníci, jako byl v padesátých letech 18. století místodržitelství, později guberniální, archivář Jan Josef Klausner (1705–1771) nebo v první polovině 19. století rovněž guberniální archivář

1 Tato studie vznikla na Univerzitě Karlově v rámci programu PROGRES Q09: Historie – Klíč k pochopení globalizovaného světa.

2 Proces vzniku archivní školy zpracoval Kollmann, Josef: Státní archivní škola. Příspěvek k dějinám archivního školství. SAP 32, 1982, s. 237–251.

3 Srv. Stanovy vysoké školy archivní v Praze, AUK, AŠ, inv. č. 1, kart. 1.

4 Jde pochopitelně o tutéž instituci v průběhu času.

5 Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 225–307.

Kajetán Nádherný (1791–1857). Ti – někdy i soukromým studiem – dosáhli kvalifikace na to, aby se mohli zabývat i metodou zpracování archivů a – zatím marně – prosazovali požadavky na kvalifikaci archivářů. Až do 19. století však byla většina archivů spravována osobami bez jakékoli kvalifikace.⁶ Oprávněně proto konstatoval Josef Kollmann v citované studii, že „archivnictví ve starších dobách do značné míry bylo doménou neodbornosti nebo diletantství“.⁷ Tuto skutečnost si někteří archiváři uvědomovali a od druhé poloviny 19. století se pokoušeli tyto problémy řešit.⁸ Již v souvislosti se založením Zemského archivu v šedesátých letech 19. století se objevily i návrhy na zřízení archivního studia v Čechách. Asi jako první vystoupil s tímto návrhem poslanec František August Brauner (1810–1880).⁹ O archivní školství se zasazoval i Constantin Höfler (1811–1897), ve čtyřicátých letech 19. století profesor historie na univerzitě v Mnichově a člen mnichovské akademie, po pensionování v roce 1847 okresní archivář v Bamberku, v letech 1851–1882 profesor dějin na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Archivní problematika mu tedy byla blízká jak z praktického hlediska jako archiváři, tak i jako badatel, resp. editorovi historických pramenů.¹⁰

Čeští archiváři měli již i vzory odborného archivního studia nejen ve Vídni, kde byla speciální škola zaměřená na práci s historickými prameny a pomocné vědy historické, Ústav pro rakouský dějepyt – Institut für österreichische Geschichtsforschung, zřízena v roce 1854,¹¹ ale i v zahraničí. Ve Francii byla v roce 1827 založena nejstarší škola zaměřená na práci s úředními dokumenty a rukopisy École des chartes,¹² v Bavorsku byl v roce 1821 zřízen „Archivní vzdělávací ústav“ (Archivalisches Unterrichtsinstitut) při Královském všeobecném říšském

6 Tamtéž, s. 226–227.

7 Tamtéž, s. 226.

8 Podrobně o tom tamtéž, s. 227–238.

9 Tamtéž, s. 229n.

10 Tamtéž, s. 230n.; Hoffmannová, Jaroslava: Höfler, Constantin von, rytíř, prof. Dr. phil. In: Hoffmannová, Jaroslava – Pražáková, Jana (red.): Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha 2000, s. 232 (s odkazy na další literaturu). Během svého působení v Bamberku vydával Konstantin Höfler prameny k francým dějinám, za působení v Praze zpracoval prameně edice a vědecké práce k dějinám 15. století (především rozsáhlou edici pramenů k dějinám husitsví Geschichtsschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen I–III. Prag 1856–1866).

11 K dějinám vídeňského Ústavu srv. především Lhotsky, Alphons: Geschichte des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 1854–1954. Festgabe zur 100-Jahr-Feier des Instituts (MIÖG, Erg.-Bd. 17). Graz – Wien – Köln 1954; Stoy, Manfred: Das Österreichische Institut für Geschichtsforschung 1929–1945 (MIÖG, Erg.-Bd. 50), Wien – München 2007.

12 Srv. především L'École nationale des chartes. Histoire de l'école depuis 1821 [textes de Jean-Pierre Babelon, Marie-Claire Bancquart, Bernard Barbiche... et al.]. Paris 1997.

archivu,¹³ v Itálii byly školy latinské paleografie, diplomatiky a archivní teorie zřizovány od 19. století při státních archivech.¹⁴ V Rakousku-Uhersku ovšem nebylo ve druhé polovině 19. století založení českého archivního učiliště reálné. Myšlenka na zřízení české archivní školy nenapomohla ani rostoucí potřeba kvalifikovaných archivářů a stoupající nároky na jejich vzdělání v souvislosti s archivní reformou v rakousko-uherské monarchii v devadesátých letech 19. století.¹⁵ Odborníky pro práci s historickými prameny, což je jeden z hlavních předpokladů i pro práci v archivech, připravoval tehdy zmíněný Ústav pro rakouský dějezpyt ve Vídni pro celou monarchii, aniž by při studiu zohledňoval specifika jednotlivých historických zemí. Především však disponoval jen omezeným počtem míst pro studenty, navíc studium bylo finančně náročné, takže absolventů Ústavu, a tudíž i kvalifikovaných odborníků, byl v celé monarchii nedostatek. Z českých zemí studovali na vídeňském Ústavu jen jednotlivci jako Josef Emler (1859–1861), František Mareš (1877–1879), Václav Kratochvíl, Ladislav Klicman (1886–1890), v devadesátých letech 19. století Gustav Friedrich (1895–1897), Jan Bedřich Novák (1895–1897), Kamil Krofta (1897–1899), později Josef Borovička (1905–1907), Václav Hrubý (1907–1909), Vladimír Klecanda (1911–1913). Nutno ovšem konstatovat, že všichni absolventi vídeňského Institutu dosáhli významného postavení na univerzitách a v archivech. Jen vzácně studovali čeští archiváři také v Paříži jako Vladimír Klecanda v letech 1909–1910.

Od počátku 20. století nabývaly myšlenky na zřízení archivní školy v Čechách konkrétní podobu a čeští odborníci, sami absolventi vídeňského Ústavu pro rakouský dějezpyt a archiváři, především ve Vídni působící Václav Kratochvíl, nebo ředitel zemského archivu Jan Bedřich Novák, zpracovávali návrhy a promýšleli formu a náplň budoucího studia.¹⁶ Proto mohli bezprostředně po vzniku Československé republiky připravit návrh na zřízení speciální archivní školy včetně jejích stanov.¹⁷ Organizačně se na zřízení školy podíleli archiváři Archivu země České, uvolnění od února 1919 pro práci na přípravě archivní školy na Ministerstvu školství a národní osvěty, Kamil Krofta a Josef Borovička. Podklady pro jednání zpracovali univerzitní profesor Gustav Friedrich a již zmíněný archivář zemského archivu Jan Bedřich Novák, oba absolventi

13 Ani dnešní Bavorská archivní škola organizovaná při Bavorském hlavním státním archivu není samostatnou vzdělávací institucí, Srv. <https://www.gda.bayern.de/ausbildung/bayerische-archivschule/> [25. 5. 2020].

14 Srv. Casanova, Eugenio: *Archivistica*. Siena 1928, s. 66n.; Urbánková, Libuše: *Organizace a stav archivnictví v Itálii*. SAP 10/2, 1960, s. 204.

15 Kollmann, J.: *Státní archivní škola*, s. 236.

16 *Tamtéž*, s. 237–241.

17 Podklady ke stanovám archivní školy a schválené stanovy jsou uloženy v AUK, AŠ, inv. č. 1–9.

téhož kurzu vídeňského Ústavu. Vlastní návrh s některými cennými podněty zpracoval archivář Národního muzea, rovněž absolvent vídeňského Ústavu, Václav Hrubý. Souběžně s projednáváním návrhů na zřízení archivní školy byly vypracovány také její osnovy.¹⁸ Členy speciální komise, která tím byla v květnu 1919 pověřena, byli Gustav Friedrich, Václav Hrubý, Ladislav Klicman a Jan Bedřich Novák.¹⁹

Během několika měsíců – od února do začátku září 1919 – byly připraveny všechny podklady a škola mohla již v říjnu 1919 zahájit svou činnost. Kurzy archivní školy měly být tříleté a měly být otevírány od školního roku 1920–1921²⁰ každý druhý rok pro deset posluchačů. – Ve skutečnosti byl první kurz zahájen již v roce 1919. – Výuka se měla po formální stránce řídit „řády a zvyklostmi univerzitními“.²¹ Postupně byly schváleny také zkušební řády pro jednotlivé typy zkoušek od přijímacích až po závěrečnou „státní archivní zkoušku“ – ten byl schválen dekretem ministra školství a národní osvěty 9. června 1921, krátce před prvními závěrečnými zkouškami. Ředitelem archivní školy byl jmenován univerzitní profesor Gustav Friedrich, tajemníkem zemský archivář Vladimír Klecanda.²² První státní zkoušky uzavírající první kurs, který proběhl v letech 1919–1921, se konaly v červnu a v červenci 1921, zkušební komisi předsedal ředitel Archivu ministerstva vnitra Ladislav Klicman.²³

I přes obtížnou finanční situaci se představitelé archivní školy od počátku její existence snažili rozvíjet mezinárodní kontakty a, i když si byli vědomi svých omezených možností,²⁴ zařadit novou školu mezi přední evropská archivní učiliště. Symbolicky první zahraniční cesta reprezentanta archivní školy vedla do Paříže. Tajemník archivní školy Vladimír Klecanda byl vyslán jako delegát Ministerstva školství a národní osvěty na oslavy stého výročí existence nejstarší archivní školy na světě, pařížské École des chartes, 22. února 1921.²⁵ K srdečnému přijetí pražského delegáta, jemuž bylo vyhrazeno čestné místo mezi zahraničními zástupci,

18 Srv. korespondence s Ministerstvem školství a národní osvěty 1919, 1920 atd., AUK AŠ, inv. č. 195–197, 198.

19 Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 243.

20 Srv. Stanovy Vysoké školy archivní (AUK, AŠ, inv. č. 1).

21 Srv. Stanovy Vysoké školy archivní (AUK, AŠ, inv. č. 1).

22 Představitelé školy byli jmenováni zprvu na období 1919–1922, ve stejném složení i na období 1922–1925. Srv. Z archivní školy. ČAŠ 1, 1923, s. 175. Vladimír Klecanda v roce 1925 „pro trvalé zaměstnání ve Vídni“ působení v archivní škole ukončil. Srv. Jenšovský, Bedřich: Ze státní školy archivní. ČAŠ 3, 1936, s. 169.

23 Srv. Z archivní školy. ČAŠ 1, 1923, s. 173; Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 245–247.

24 Srv. zde níže.

25 Srv. AUK, AŠ, inv. č. 15, kart. 1.

ať již na slavnostním přijetí u prezidenta Společnosti École des chartes, tak i v Richelieuově sále na Sorbonně, přispělo jistě i bývalé členství Vladimíra Klecandy v École des chartes, jež bylo podle Klecandovy zprávy při různých příležitostech zdůrazňováno.²⁶ Spolupráce českých archivářů s archiváři ostatních zemí bývalé rakousko-uherské monarchie vedla i k vyvinutí, bohužel neúspěšné, iniciativy, která měla přispět ke zvýšení vzdělání archivářů mimo Československou republiku. Dne 6. října 1919 se sekretář archivní školy obrátil na mimořádného vyslance Československé republiky v Bělehradě s výzvou, aby pohnul ministerstvo školství v Bělehradě k vypsání stipendia pro jednoho nebo dva historiky, kteří by mohli studovat na pražské archivní škole, protože, jak zjistili archiváři pracující na archivní rozluce ve Vídni, Jihoslované nemají odbornou archivní školu a v otázkách archivních byli odkázáni na ochotu českých archivářů.²⁷

Archivní škola – její název zpočátku kolísal, až v průběhu času se ustálil jako Státní archivní škola²⁸ – měla připravovat archiváře pro nově organizované československé archivnictví. Měla se stát střediskem studia archivnictví a pomocných věd historických pro celou republiku. První studenti německé a maďarské národnosti se na archivní školu přihlásili v roce 1934.²⁹ Měla však být praktičtěji zaměřena nežli studium na univerzitě (které ovšem bylo předpokladem pro přijetí na Archivní školu). Pokud jde o obsah výuky, obsahovala osnova pomocné vědy historické, k nimž byla počítána i středověká archeologie, dále archivní nauku, znalost důležitých domácích i zahraničních archivů, základy knihopisu, přehledné dějiny středověké latiny, staré češtiny, staroslovenštiny a středohornoněmčiny, nauku o pramenech k československým dějinám, výklad základních právních pojmů, přednášky o hlavních pramenech práva římského, církevního a německého, dějiny řádů politických, správních i soudních v zemích československých, vše se zvláštním zřetelem k potřebám archivním a s praktickými cvičeními archivními.³⁰ Personálně i prostorově byla archivní škola od počátku vázána na Archiv země České, předměty vyučované rovněž pro studenty univerzity byly přednášeny na univerzitě.³¹ V nové budově Zemského archivu postavené v letech 1929–1933 pro ni byly připraveny i speciální prostory. Výuka byla v posledním roce kurzu pravidelně doplňována exkurzemi do archivů různých typů.³² Třetí ročník druhého kurzu

26 Srv. Zpráva dr. Vladimíra Klecandy, AUK, AŠ, inv. č. 15.

27 Srv. AUK, AŠ, inv. č. 27.

28 Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 248–249.

29 Srv. Jenšovský, Bedřich: Ze státní školy archivní. ČAŠ 12, 1834, s. 172.

30 Stanovy vysoké školy archivní (AUK, AŠ, inv. č. 1), s. 1.

31 Stanovy vysoké školy archivní (AUK, AŠ, inv. č. 1), s. 1.

32 Srv. Jenšovský, Bedřich: Z archivní školy. ČAŠ 2, 1924, s. 189; týž: Ze Státní školy archivní. ČAŠ 5, 1927, s. 192.

vykonal v březnu 1923 exkurzi do vídeňských archivů, kde v té době pracovali čeští archiváři na archivní rozluce.³³

K rozšíření nabídky výuky pro studenty se ředitelství archivní školy i přes obtížnou finanční situaci snažilo získat alespoň pro krátkodobé přednáškové pobyty zahraniční odborníky. Pro uvedení školy do „mezinárodního světa archivního“ a pro zvýšení prestiže školy uspořádalo ředitelství ve dnech 4.–6. června 1923 pro studenty i pro „kruhy archivářské“ hojně navštívený cyklus přednášek rakouských odborníků. Univerzitní profesor Dr. Heinrich Kretschmayer přednášel o organizaci rakouských státních archivů, vládní rada podplukovník mimo službu Edmund Glaise-Horstenau o vojenských pramenech k dějinám první světové války a univerzitní profesor Dr. Ludwig Bittner přednášel o archivní rozluce podle Saint-Germainské mírové smlouvy.³⁴ Podle možností pořádala archivní školy i jiné přednášky hostujících profesorů.³⁵

Žáci archivní školy měli být současně řádnými posluchači univerzity, přijat mohl být ten, kdo byl státním příslušníkem republiky Československé a řádně absolvoval alespoň první ročník historického studia na univerzitě a složil náročné přijímací zkoušky.³⁶

Především archiváři pracující na archivní rozluce ve Vídni považovali za nutné soustředit všechny archivní pracovníky z celé Československé republiky do jedné odborné korporace, která by přispěla k řešení úkolů, které po vzniku republiky před archiváři stály. Tuto funkci plnila Společnost Archivní školy ustavená 31. ledna 1924. Na její přípravě se podíleli především pracovníci archivní školy.³⁷

Archivní škola vytvořila institucionální podmínky pro studium archivnictví, hlavní zásluhu na tom, že archivnictví přestalo být „doménou neodbornosti nebo diletantství“, ovšem měli její učitelé, na jedné straně z řad univerzitních profesorů, na druhé straně zkušených archivářů.³⁸ Osobnost ředitelů Státní archivní školy i jednotlivých profesorů také do značné míry určovala povahu vzdělání, jehož bylo možno na archivní škole dosáhnout.

33 Srv. Jenšovský, B.: Z archivní školy. ČAS 2, 1924, s. 189; 5, 1927, s. 192.

34 Srv. Jenšovský, B.: Z archivní školy, ČAS 2, 1924, s. 189. Částku 27 000,- Kč na honoráře bylo nutno získat od ministerstva školství. Srv. AUK, AŠ, inv. č. 366.

35 Například 2. dubna 1924 přednášel na archivní škole profesor univerzity v Rennes Eugène Deprez o École des chartes a jejím vlivu na francouzské dějepiscectví. Srv. Jenšovský, B.: Z archivní školy, ČAS 2, 1924, s. 189.

36 Stanovy vysoké školy archivní (AUK, AŠ, inv. č. 1), s. 2

37 Srv. AUK, AŠ inv. č. 26; Hrubý, Václav: Ze Společnosti Archivní školy. ČAS 2, 1924, s. 225–227. Materiály k přípravě stanov a Stanovy Společnosti archivní školy jsou uloženy in: AUK, AŠ, inv. č. 8–14.

38 Podle stanov „Na škole vyučují učitelé univerzitní, archiváři a jiní odborníci, povolání k tomu ministerstvem.“ Viz Stanovy vysoké školy archivní (AUK, AŠ, inv. č. 1), s. 2.

Prvním ředitelem archivní školy byl, jak již bylo uvedeno, jmenován univerzitní profesor, současně ordinář Kabinetu pro pomocné vědy historické České filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Gustav Friedrich (1871–1943), odborník s vědeckým renomé i s organizačními schopnostmi. Ten řídil školu po více než dvě třetiny doby její existence (v posledních letech ho ovšem zastupoval sekretář školy Bedřich Jenšovský). Gustav Friedrich³⁹ byl absolventem pražské a vídeňské univerzity a Ústavu pro rakouský dějepyt. Vědeckou kariéru začínal jako člen české expedice ve vatikánských archivech v letech 1897–1898. V Římě mimo jiné napsal habilitační spis *Učebná kniha paleografie latinské* (Praha 1898), která se stala základní příručkou pro studium paleografie středověku. Habilitace proběhla ještě v roce 1898. Ve svých pracích věnovaných především přemyslovské diplomacie uplatňoval tehdy moderní diplomatické metody, s nimiž se seznámil během studia na vídeňském Ústavu. Tyto studie ho kvalifikovaly pro práci na vydávání českého diplomatáře, jímž ho pověřil Český zemský výbor. V roce 1912 dokončil Gustav Friedrich druhý svazek edice obsahující listiny do roku 1230.⁴⁰ Současně vydával obrazové publikace k dějinám paleografie a kodikologie, v roce 1912 se stal redaktorem edice *Archiv český*, podílel se i na dalších edicích a publikoval další odborné studie. V roce 1904 byl jmenován mimořádným profesorem pomocných věd historických na pražské filozofické fakultě, v roce 1909 se stal řádným profesorem. Rovněž od roku 1904 byl členem České akademie věd a umění, od roku 1905 Královské české společnosti nauk.

V době vzniku Československé republiky tedy byl renomovaným odborníkem svého oboru. Logickým vyústěním potom bylo jmenování Gustava Friedricha státním archivním inspektorem, univerzitním archivářem, a konečně též ředitelem nově zřízené (Státní) archivní školy.⁴¹ V roce 1920 byl také členem komise pověřené Revolučním národním shromážděním návrhem státních symbolů nové republiky.

V archivní škole Gustav Friedrich přednášel hlavní disciplíny pomocných věd historických, všeobecnou paleografii a všeobecnou diplomatiku, rovněž chronologii, sfragistiku, heraldiku a genealogii.

Při svém působení na univerzitě a v archivní škole a všech organizačních pracích stihl ještě Gustav Friedrich připravit velkou část třetího svazku diplomatáře, edice desek dvorských, několik svazků Archivu českého, část register komorního

39 Srv. Fiala, Zdeněk: Sto let od narození Gustava Friedricha. In: Z pomocných věd historických [2]. AUC-Phil. et hist. 3–4, 1971, s. 7–14; Hlaváček, Ivan: FRIEDRICH, Gustav 4. 6. 1871–19. 11. 1943. In: Vošahlíková, Pavla (red.): Biografický slovník českých zemí, sešit 18. Praha 2015, s. 427.

40 Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I, 805–1197, ed. Gustav Friedrich. Praha 1904–1907; II, 1198–1230. Praha 1912; III/1, 1231–1238. Praha 1941.

41 Srv. Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 245.

soudu, třetí díl Privilegií nekrálovských měst českých, i napsat novou příručku chronologie. Příručku diplomatiky již nestačil dokončit, monografie o deskách dvorských zůstala pouze v plánech.

Gustav Friedrich reprezentuje jedno z odvětví studia Státní archivní školy – pomocné vědy historické, a to se zaměřením na středověk. Paleografii a diplomatiku novověku přednášel Friedrichův dlouholetý kolega Jan Bedřich Novák. Podobně jako Gustav Friedrich absolvoval pražskou a vídeňskou univerzitu a Ústav pro rakouský dějepyt (1895–1897). Na rozdíl od Gustava Friedricha nenastoupil univerzitní dráhu, ale věnoval se praktickému archivnictví. Po ukončení studií pracoval nějaký čas v Univerzitní knihovně (1897–1900), odkud v roce 1900 odešel do Archivu země České, kde působil 33 let, od roku 1916 jako ředitel. Stejně jako Gustav Friedrich se stal členem České akademie věd a umění a Královské české společnosti nauk. V Československé republice byl ředitelem Československého historického ústavu v Římě, od roku 1925 Státního historického ústavu Praha. Vědeckou kariéru začínal studii o středověkých úředních knihách, především však je Jan Bedřich Novák autorem studií k diplomacie středověku, podílel se na vydávání vatikánských pramenů k českým dějinám, postupně se však orientoval na období raného novověku, podílel se na vydávání Sněmů českých, napsal monografii o Rudolfovi II. Diplomatiiku a paleografii novověku pěstoval také v rámci archivní školy, o jejíž zřízení i pozdější provoz se významně zasloužil, zvláště když jako ředitel Archivu země České poskytoval archivní škole za velmi výhodných podmínek prostory k výuce.

Zemský archivář a sekretář archivní školy Vladimír Klecanda (1888–1946),⁴² mimo jiné absolvent pařížské École des chartes a vídeňského Ústavu, přednášel postupně základy knihopisu, archivnictví a dějiny správy. Zajímal se o archivnictví v zahraničí, působil při archivní rozluce ve Vídni. Ve svých publikacích se v době, kdy působil na archivní škole, věnoval především novověkým pramenům a událostem. České archiváře seznámil mimo jiné s holandským archivnictvím a archivní školou v Haagu. V roce 1925 však pro značné zanedbání práce sekretáře archivní školy ukončil, a v roce 1928 se stal profesorem pomocných věd historických na univerzitě v Bratislavě, odkud v roce 1939 přešel na krátko do Prahy, a během války působil v československém zahraničním odboji v Paříži a v Londýně. Po válce se stal profesorem na pražské univerzitě, ale zanedlouho zemřel.

Od prvního kurzu působil na archivní škole také Václav Vojtíšek,⁴³ od roku 1920 archivář hlavního města Prahy, organizátor československého archivnictví

42 Srv. Klímová, Helena: Vladimír Klecanda. In: Hoffmannová, J. – Pražáková, J. (red.): Biografický slovník archivářů, s. 311.

43 Srv. především Hlaváček, Ivan: Václav Vojtíšek. In: Z pomocných věd historických 3, AUC-Phil et. hist. 5, 1975, s. 7–45; Petr, Stanislav: Vojtíšek Václav. In: Hoffmannová, J. – Pražáková, J. (red.): Biografický slovník archivářů, s. 698.

a archivní teoretik, ale i odborník v pomocných vědách historických a dějinách správy. Jeho odborná práce byla zaměřena především k dějinám městské správy a jejím písemnostem, k městským pečetím a erbům, přičemž jeho hlavním zájmem byla Praha. Na archivní škole přednášel zpočátku dějiny městské správy, později převzal výuku sfragistiky, heraldiky a genealogie, od pátého kurzu přednášel také českou diplomatiku. V roce 1945 byl pověřen vedením archivní školy. Tuto funkci vykonával až do konce její existence v roce 1950.

Vlastní archivnictví přednášel v prvních letech působení Archivní školy (do roku 1927) další z iniciátorů vzniku archivní školy, Josef Borovička.⁴⁴ Josef Borovička absolvoval na pražské filozofické fakultě obor historie-moderní filologie. Jako mimořádný posluchač studoval rovněž v Ústavu pro rakouský dějepis (1903–1907). Po studiích nastoupil do Archivu země České, kde působil s krátkou přestávkou v letech 1919–1921, kdy byl pověřen přípravou archivní školy, na ministerstvu školství a národní osvěty, až do roku 1931. V roce 1919 se jako člen československé delegace zúčastnil mírových jednání v Paříži. Od roku 1922 byl zemským archivním radou, podílel se též na zřízení Československého ústavu v Římě. V letech 1925–1938 byl profesorem obecných dějin na univerzitě v Bratislavě, v roce 1939 v Brně, kde pokračoval v letech 1945–1948. Rovněž působil na Vysoké škole politické a sociální v Praze, v šedesátých letech 20. století spolupracoval s Historickým ústavem ČSAV. Po vzniku Československé republiky se angažoval v oblasti organizace archivnictví, ale návrhy na zřízení Národního archivu a Státních archivů v Brně, Opavě a Bratislavě se mu nepodařilo prosadit. Jeho publikace jsou zaměřeny především k archivnictví, historii, pomocným vědám historickým a k ediční činnosti.

Od pátého kurzu⁴⁵ (1928–1931) vedl výuku archivnictví Bedřich Jenšovský (1889–1942).⁴⁶ Bedřich Jenšovský absolvoval pražskou filozofickou fakultu. Svou kariéru spojil s Archivem země České, kde působil od roku 1908 do roku 1941. Podobně jako jiní pracovníci zemského archivu působil v Rakouském, později Československém historickém ústavu v Římě, kde připravoval edici vatikánských pramenů k českým dějinám. Na archivní škole působil od počátku její existence. Přednášel patrimoniální, krajskou a městskou správu a archivnictví. Od roku 1927 až do roku 1941 byl sekretářem školy, 26. března 1941 byl jmenován ředitelem.

44 Konvičná, Jana: Borovička Josef. In: Hoffmannová, J. – Pražáková, J. (red.): Biografický slovník archivářů českých zemí, s. 96; Lach, Jiří: Josef Borovička, Osudy českého historika ve 20. století. Praha 2010.

45 K otevření pátého kurzu, který měl být zahájen v roce 1926, nedalo ministerstvo školství a národní osvěty souhlas. Ředitelství školy neuspělo s žádostí o otevření kurzu ani v následujícím roce. Až po organizačních změnách na ministerstvu mohl být v roce 1928 pátý kurz otevřen. Srv. Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 257–262.

46 Bedřichu Jenšovskému je v této knize věnována samostatná studie, proto zde je jeho působení na archivní škole pouze připomenuto.

Když byl 9. října 1941 zatčen gestapem a za necelého půl roku zahynul v Osvětimi, byl vedením archivní školy pověřen Jaroslav Prokeš.

Jaroslav Prokeš (1895–1951)⁴⁷ pracoval v Archivu ministerstva vnitra, v letech 1934–1945 byl jeho ředitelem. Jeho vědecká práce zahrnuje široký okruh časový i tematický. Na archivní škole působil od roku 1932 do roku 1945.

I tato malá sonda zahrnující pouze hlavní představitele školy ukazuje, že na Státní archivní škole působili vysoce kvalifikovaní odborníci. Ke zde jmenovaným učitelům, kteří zajišťovali vesměs hlavní předměty archivnictví a pomocných věd historických, je třeba připomenout odborníky na dějiny práva, dějiny umění, filology, muzejníky, v některých obdobích také knihovníky.⁴⁸ Všichni učitelé archivní školy se navíc neomezovali na výuku, ale svými badatelskými a organizačními aktivitami přispívali k rozvoji jednotlivých oborů, a současně usilovali o konsolidaci poměrů a o rozvoj československého archivnictví.

Působení archivní školy a její vývoj ovšem nebyly „procházkou růžovou zahradou“. Její představitelé museli někdy tvrdě bojovat s ministerskými úředníky i s ekonomickými obtížemi.⁴⁹ Ne všechny kurzy měly předpokládaných deset studentů.⁵⁰ V letech 1926–1928 nebyly nové kurzy vůbec otevřeny.⁵¹ Ani program studia nebyl od počátku ideální. Navíc musel být často přizpůsobován omezeným finančním prostředkům školy. Postupně se projevily nedostatky, které bylo nutno průběžně napravovat. Zásadní změny byly provedeny ve studijním programu v sedmém kursu (1934–1937). Podnět k nim dali archiváři. Především Václav Vojtíšek, který z praxe znal potřeby archivů, pokud jde o kvalifikaci jejich pracovníků, vystoupil v roce 1925 na půdě Československé archivní společnosti s kritikou náplně studia archivní školy, na níž tehdy rovněž působil.⁵² Otevřeně konstatoval, že „Dnešní archivní škola není dostatečnou přípravou k vlastní činnosti archivářské“. Pokud jde o náplň studia, byl škole vytýkán důraz kladený na studium pomocných věd historických, které se ale přednášely na univerzitě, a výuka na Archivní škole je dublovala. Zároveň se objevil požadavek, aby učitelé před jmenováním předkládali přesné a závazné sylaby svých přednášek.⁵³ Vážným problémem byla ovšem finanč-

47 Srv. Konvičná, Jana: Prokeš Jaroslav. In: Hoffmannová, J. – Pražáková, J. (red.): Biografický slovník archivářů, s. 516n.

48 Podrobný soupis předmětů a učitelů v jednotlivých kurzech archivní školy podává Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 251–278.

49 Především Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 257–262.

50 V devátém kursu byl počet studentů rozšířen na 15, v poválečných kurzech mohli být přijati všichni uchazeči, kteří úspěšně složili přijímací zkoušky. Srv. tamtéž, s. 271n., 275.

51 Srv. Jenšovský, B.: Ze Státní školy archivní. ČAŠ 5, 1927, s. 192.

52 Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 263–264.

53 Tamtéž, s. 267.

ní situace školy, která vedla k tomu, že Archivní škola neměla stálý pedagogický sbor, ale učitelé byli najímáni na jednotlivé roky, což kvalitě výuky neprospěvalo.⁵⁴ Rovněž finanční prostředky na knihovnu byly nedostačující, což se však dařilo částečně kompenzovat výměnou knih za Časopis Archivní školy, který byl vydáván od roku 1923.⁵⁵ Ani ředitel a sekretář archivní školy neměli trvalé smlouvy. Jejich smlouvy byly uzavírány vždy na následující kurs, tedy zpravidla na tři roky. Nedostatek financí také nedovolil vytvořit studijní program, který by obsahoval všechny disciplíny potřebné pro práci v archivu s příslušnou praxí, naopak, počet výukových hodin byl ještě omežován.

Na základě připomínek archivní společnosti byly zpracovány nové osnovy. K návrhu na dlouhodobé jmenování učitelů se ministerstvo raději nevyjádřilo (i osnovy byly upraveny tak, aby výuka stála co nejméně).⁵⁶ Nové osnovy vešly v platnost od roku 1934. Na jejich praktické prověření však již vzhledem k politické situaci v Evropě nebyl dostatek času. Druhá světová válka změnila poměry – nejen – na archivní škole.⁵⁷

Po druhé světové válce se na Státní archivní škole uskutečnil již pouze jeden kurs. V roce 1949 byla Státní archivní škola údajně jako nadbytečná zrušena, pro studium pomocných věd historických a archivnictví bylo na filozofické fakultě Univerzity Karlovy zřízeno oddělení archivního studia v rámci katedry československých dějin a archivního studia. Od 1. září 1964 se transformovalo v samostatnou katedru pod vedením Zdeňka Fialy, rovněž absolventa archivní školy a archiváře Archivu ministerstva vnitra.⁵⁸

Státní archivní škola uskutečnila během své existence od roku 1919 do roku 1949 celkem deset většinou tříletých kursů. Zdaleka ne všichni její absolventi působili v archivech. Snad všichni však zanechali výraznou stopu ať již v archivní organizaci, v ediční práci, ve vědecké a vědecko-pedagogické práci na československých univerzitách a ve vědeckých institucích.⁵⁹ Stali se praktickými archiváři i archivními teoretiky, řediteli archivů, autory odborných prací a edic historických pramenů, univerzitními pedagogy a pracovníky vědeckých ústavů.

54 Tamtéž, s. 265.

55 Srv. Jenšovský, B.: Ze Státní školy archivní. ČAŠ 9–10, 1931–1932, s. 351; Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 286–289.

56 Kollmann, J.: Státní archivní škola, 266–268.

57 O tom pojednává příspěvek Jana Dobeše v této publikaci.

58 O něm srv. Hoffmannová, Jaroslava: Fiala Zdeněk. In: Hoffmannová, J. – Pražáková, J. (red.): Biografický slovník archivářů, s. 172; Bláhová, Marie: Fiala, Zdeněk. Biografický slovník českých zemí, sešit 17, 2014, s. 153–154.

59 Seznamy absolventů jednotlivých kurzů s tématy závěrečných prací podává. Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 298–303.

Je zřejmé, že přes všechny problémy, které (Státní) archivní školu během její existence provázely, a občasné tápání, položila archivní škola základy vzdělávací archivářů v Československé republice a vychovala řadu schopných odborníků, kteří mohli dále rozvíjet archivnictví i archivní školství.

Die Staatliche Archivschule und ihre Lehrer

Die Verfasserin beschäftigt sich mit der Entstehung und Entwicklung der Staatlichen Archivschule bis zu ihrer Auflösung im Jahr 1949. Es handelte sich um die älteste tschechische Schule, die qualifizierte Fachleute für die Arbeit in Archiven ausbildete. Die Autorin fokussiert vor allem auf die bedeutendsten Persönlichkeiten, die an der Schule tätig waren und den Inhalt und die Qualität der Ausbildung garantierten, meistens Leiter beziehungsweise Sekretäre der Schule. Der Universitätsprofessor Gustav Friedrich, Ordinarius am Kabinett für historische Hilfswissenschaften an der Tschechischen Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität war Direktor der Staatlichen Archivschule von der Gründung 1919 bis 1941. Er lehrte die Hauptdisziplinen der historischen Hilfswissenschaften, die allgemeine Paläographie und allgemeine Diplomatik sowie Sphragistik, Heraldik und Genealogie. Der Direktor des Böhmisches Landesarchivs Jan Bedřich Novák lehrte Paläographie und Diplomatik der Neuzeit. Der Landesarchivar und Sekretär der Archivschule Vladimír Klecanda unterrichtete die Grundlagen der Bibliothekswesen, die Archivistik und die Verwaltungsgeschichte. Der Archivar der Hauptstadt Prag Václav Vojtíšek führte Kurse in der Stadtverwaltung, später unterrichtete er Sphragistik, Heraldik, Genealogie und tschechische Diplomatik. Die Archivistik wurde in den ersten Jahren von Josef Borovička gelehrt, der seit 1928 als Archivar im Böhmisches Landesarchiv wirkte. Bedřich Jenšovský, in den Jahren 1927 bis 1941 Sekretär und seit 1941 Direktor der Schule, lehrte die patrimoniale, Kreis- und Stadtverwaltung. In den Jahren 1941 bis 1945 leitete der Archivar des Innenministeriums Jaroslav Prokeš die Schule. Seit 1945 bis zur Auflösung der Schule stand der langjährige Lehrer der Archivschule, der bereits erwähnte Václav Vojtíšek, an ihrer Spitze. Diese Lehrer und weitere hochqualifizierte Spezialisten in den Bereichen Rechtsgeschichte, Kunstgeschichte, Philologie und Museumswesen und in einigen Perioden auch Bibliothekare schafften es trotz bescheidenen Verhältnissen, in denen die Schule existierte, ein hohe Unterrichtsqualität zu sichern und qualifizierte Fachleute auszubilden.

The State Archival School and its Teachers

The authoress follows the beginning and fate of the Státní archivní škola (State Archival School), which was the oldest Czech school for preparation of qualified experts working in the archives, until its dissolution in 1949. She focuses first of all on the most important personalities working at the School who guaranteed for the contents and quality of education, mostly in the functions of directors or secretaries of the School: Gustav Friedrich, professor in ordinary of the Kabinet pro pomocné vědy historické České filozofické fakulty Univerzity Karlovy (Cabinet for Auxiliary Sciences of History at the Czech Philosophical Faculty, Charles University); he was the director of the State Archival School since its establishment in 1919 till 1941. He

gave lectures in the main subjects from auxiliary sciences of history, general palaeography and diplomatics, also chronology, sphragistics, heraldry and genealogy. Jan Bedřich Novák who was a director of the Archiv Země české (Archives of the Czech Lands) gave lectures in palaeography and diplomatics of the modern ages. Vladimír Klecanda, a Land Archivist and secretary of Archival School, taught basis of codicology, archival science and history of administration. Václav Vojtíšek, an Archivist of the Capital town of Prague, led courses of history of town administration, later he taught sphragistics, heraldry, genealogy and Czech diplomatics. Josef Borovička, from 1928 an archivist of the Archiv Země české, used to give lectures on archival science in the first years of Archival School. Bedřich Jenšovský, a secretary from 1927 to 1941 and a director between March and October 1941, gave lectures on patrimony, regional and town administration and archival science. Jaroslav Prokeš, an archivist of Ministry of the Interior, led the School in the years 1941–1945. The above-mentioned and a long-term teacher of the School Václav Vojtíšek stood at the head of the School from 1945 till the end of it. These teachers together with other highly qualified specialists either for law history, history of arts, philology, museology or in some period librarians were able to keep a high level of education and raise qualified experts even in very modest conditions.